

IDEES I COMUNICACIÓ. EXPERIÈNCIES DEL FÒRUM UNIVERSAL DE LES CULTURES-BARCELONA 2004

Miquel de Moragas Spà

Director de l'Institut de la Comunicació
(Universitat Autònoma de Barcelona)

En aquest capítol es fa una reflexió, des de la perspectiva de la comunicació, sobre el Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004. A partir de la comparació amb els Jocs Olímpics de Barcelona'92, es repassa la gènesi i el contingut del Fòrum; s'analitza el tractament de la comunicació a través dels diàlegs, les exposicions i els debats, i es revisen les estratègies desenvolupades per donar a conèixer el Fòrum a través de la publicitat i la informació.

En un espai de temps relativament curt, del 9 de maig al 26 de setembre de 2004, el Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004 va desplegar una activitat cultural excepcional

Després de la cloenda, els grups polítics de l'oposició a l'Ajuntament van començar a trencar el consens i van iniciar una batalla oberta per apropiarse partidàriament de les llacunes del Fòrum

Els referents més pròxims del Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004 eren els Jocs Olímpics de 1992 i, indirectament, les exposicions universal de 1888 i internacional de 1929

1. Introducció. El fòrum del *postfòrum*

En un espai de temps relativament curt, del 9 de maig al 26 de setembre de 2004 (141 dies), el Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004 va desplegar una activitat cultural excepcional (exposicions, concerts, espectacles, diàlegs, declaracions, etc.). Malgrat això, es va clausurar enmig d'un debat dominat per les posicions crítiques, des de diverses instàncies polítiques i ciutadanes, i la necessitat de fer una defensa aferrissada de l'esdeveniment per part dels responsables principals, que reclamaven una valoració més positiva dels èxits assolits i de les dificultats superades. Els editorials dels principals diaris catalans adoptaven una posició més aviat eclèctica: hi ha hagut de tot.

Com que es tractava d'un projecte que reclamava la implicació de tota la comunitat, moltes crítiques s'havien contingut en el període de preparació. Les més explícites venien dels moviments socials contraris al model capitalista de globalització i militarització i més propers als idearis del Fòrum Social Mundial. Aquests col·lectius es van mobilitzar contra el Fòrum Barcelona 2004 en veure que els principals conceptes de les seves reivindicacions antisistema (sostenibilitat, pau, diversitat cultural) eren apropiats per uns actors (polítics, socials i econòmics) que utilitzaven el seu ideari amb finalitats comercials (publicitat), especulatives (urbanisme) o promocionals (imatge política).

No és fins el setembre de 2004, després de la cloenda, que els grups polítics de l'oposició a l'Ajuntament comencen a trencar el consens i inicien una batalla oberta per apropiarse partidàriament de les llacunes del Fòrum (*Avui*, 28-09-2004, pàg. 39). Tancat aquest debat, és necessari fer un *fòrum* sobre el Fòrum. La pitjor herència seria la instrumentalització de la crítica, una aferrissada defensa acrítica o, simplement, l'oblit.

Aquest capítol pretén fer-hi una aportació, des de la perspectiva de la comunicació, amb referència a tres aspectes. D'entrada, i com a qüestió prèvia, la conceptualització de les idees del Fòrum, del contingut; en segon lloc, les activitats organitzades per tractar la comunicació (diàlegs, debats, exposicions, etc.), i, finalment, les formes de comunicar del Fòrum, en un doble sentit: les relacions amb els mitjans i les rutines informatives dels mitjans respecte a aquest esdeveniment.

2. La gènesi de la idea i el lideratge intel·lectual

Per interpretar el model d'esdeveniment que ha estat el Fòrum convé revisar-ne la gènesi, un bon exemple de com les idees es construeixen sobre altres de precedents, transformant-les. Aquesta gènesi ha d'interpretar-se com un fenomen cultural de fons, que transcendeix les anècdotes concretes i els seus protagonistes.

Els referents més pròxims del Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004 eren els Jocs Olímpics de 1992 i, indirectament, les exposicions universal de 1888 i internacional de 1929. Clausurats els Jocs es va començar a fer patent un conflicte entre la nostàlgia pel passat i la necessitat de trobar nous objectius de projecció internacional i de dinamització per a la ciutat.

Es proposava portar a Barcelona el màxim nombre d'esdeveniments esportius (Campionat Mundial de Natació de 2003), però també inventar-ne d'altres, més centrats en els valors de la cultura i de la societat del coneixement com a nous factors estratègics. Tampoc no podem oblidar la llacuna de l'Olimpíada Cultural de 1992, molt lluny de les expectatives anunciades

per l'aleshores alcalde de Barcelona Pasqual Maragall que, a la roda de premsa de presentació, el 1988, la definia com un estímul, des dels ideals de pau, diàleg i fraternitat olímpics, per a la creativitat artística i cultural, i per a la construcció de plataformes de diàleg i intercanvi cultural universals (Moragas i Botella, 2002).

El segon precedent va ser la candidatura frustrada de Barcelona a la Capitalitat Europea de la Cultura de 2001. Aquesta candidatura havia nascut el 1994 com a projecte conjunt de l'Ajuntament de Barcelona i la Generalitat de Catalunya, i va cristal·litzar en un primer dossier de presentació (abril de 1995) amb el suggeridor títol d'"El temps de la imaginació". El projecte, amb un ampli suport de la societat civil catalana, especialment de la intel·lectualitat, se centrava en Europa, amb mínimes referències a l'àmbit mundial (globalització), i proposava la promoció del patrimoni cultural de Catalunya com a plataforma d'encontre de les cultures europees ("contracte per la cultura") (Ajuntament de Barcelona, 1995).

El 1996 els líders municipals busquen repetir experiència mundial i es proposen¹ presentar candidatura per organitzar una nova exposició internacional, ignorant calendaris i compromisos del Bureau International des Expositions (Hannover, Alemanya, 2000; Aichi, Japó, 2005). Finalment s'acorda crear un nou *megaesdeveniment* que "aportarà el mateix entorn humà i social càlid dels Jocs Olímpics, amb la diferència que la nova trobada i el diàleg entre cultures del món no s'haurà de dur a terme per mitjà de la metàfora i els símbols sinó que l'esdeveniment serà per ell mateix una representació possible de la desitjada cultura de la pau"².

El 1997 la UNESCO acorda apadrinar el Fòrum i l'Ajuntament de Barcelona n'aprova les línies generals. El 1998 es constitueix el Consell Assessor i el Senat Ciutadà i es nomena el primer responsable, Jaume Sodupe. L'agost de 1999 es constitueix un consorci amb les tres administracions (estatal, autonòmica i local) que haurien de regir el Fòrum. El juny del mateix 1999 s'havia produït l'acomiadament del periodista Andreu Claret (director de projectes de l'àrea de comunicació), sense substitucions significatives en termes de lideratge intel·lectual del procés.

El 2001 (juliol) dimitia Jaume Sodupe i era substituït per Josep Caminal, que renunciava al càrrec al cap de 49 dies "davant de la indefinició de continguts, l'absència de brúixola i l'amenaça que el moviment antiglobalització convertís la ciutat en un nou camp de batalla" (*Avui*, 25-04-2004, pàg. 50). Ferran Mascarell, regidor de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, assumia la direcció provisional del projecte, i s'aconseguia així presentar solemnement el pre-programa (desembre de 2001). El 2002 (març) es nomenava Jaume Pagès com a conseller delegat.

En aquest període se succeeixen consells assessors. El Consell Assessor del Fòrum (del qual va formar part l'autor) s'havia anat diluint sense haver assumit funcions específiques. El 2001 es va crear un "comitè de savis", que l'octubre de 2002 deixava de funcionar per indefinició de funcions i per dimissió d'alguns membres³. A final de 2002 ja no quedava gaire temps i s'entrava en una fase executiva, sota la direcció de la cúpula política (Assemblea General, Consell d'Administració i Comissió Permanent), integrada per representants de les tres administracions.

Destaca l'absència, des d'un principi, d'assessors internacionals, experts de diversos continents i cultures, per debatre amb els experts locals les idees i les aplicacions.

A diferència dels Jocs Olímpics o de les expos, no es compta amb un

El segon precedent del Fòrum va ser la candidatura frustrada de Barcelona a la Capitalitat Europea de la Cultura de 2001

L'agost de 1999 es constitueix un consorci amb les tres administracions (estatal, autonòmica i local) que haurien de regir el Fòrum.

(1) Per una cronologia vegeu: Peirón, Francesc (2004): "El llarg camí fins al Fòrum", a *Barcelona Metròpoli Mediterrània*, monogràfic núm. 4, pàgs. 146-147.

(2) Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona (1998): *Document Principal*. Barcelona: Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004 [Text mecanografiat].

(3) Aquest comitè estava format per Enric Argullol, Vicenç Villatoro, Jorge Wagensberg, Manuel Castells, Carme Riera, Joan Rodés, Valentí Puig, Oscar Tusquets i Josep Ramoneda (*Avui*, 11-11-02, pàg. 18).

Els representants polítics, amb una mínima participació de la societat civil, acabarien tenint un protagonisme central en la visualització i, finalment, en la defensa de l'esdeveniment

La tria dels tres eixos del contingut (pau, sostenibilitat i diversitat cultural) no ha estat objecte de crítica ni de correccions serioses. La indefinició neix, més aviat, de mancances evidents en la comprensió de la naturalesa intrínseca de l'esdeveniment que es proposa.

organisme regulador exterior (Comitè Internacional Olímpic, Bureau International des Expositions) capaç de controlar i fer entrar en tensió l'organització. La UNESCO tampoc no va assumir aquest paper. En contrapartida, les divergències organitzatives es resolen per la via del consens polític entre les administracions implicades. Les diferències ideològiques (especialment amb el Partit Popular, liderat per José María Aznar) diluïen molts projectes potencialment pertinents. La posició tèbia del Fòrum en relació amb la invasió de l'Iraq va ser una conseqüència d'aquest compromís. La formació (desembre de 2003) del govern tripartit (PSC-CpC, ERC i ICV-EUiA) de la Generalitat de Catalunya i, sobretot, la pèrdua del govern a Espanya per part del PP (març de 2004) van simplificar els processos de consens, ja a la fase final de preparació.

Els representants polítics, especialment de l'administració municipal, sense àrbitre internacional, amb una mínima participació de la societat civil, acabarien tenint un protagonisme central en la visualització i, finalment, en la defensa de l'esdeveniment.

3. Però... què és el Fòrum?

El Fòrum va arrossegar fins a la cloenda la dificultat de definir el contingut, d'articular un missatge coherent i descriptible sobre què era, en realitat. Aquesta indefinició va ser atribuïda a la dificultat de posar en marxa un nou esdeveniment, però també pot ser deguda a defectes de conceptualització i planificació per part de l'organització.

La tria dels tres eixos del contingut (pau, sostenibilitat i diversitat cultural) no ha estat objecte de crítica ni de correccions serioses. La indefinició neix, més aviat, de mancances evidents en la comprensió de la naturalesa intrínseca (cultural) de l'esdeveniment que es proposa, i de la manca de planificació per dur a terme les aplicacions necessàries. En opinió de l'autor, des del principi es va actuar amb la ingènua confiança que les aplicacions (el contingut del que succeiria durant 141 dies) sorgirien, sense grans dificultats, dels recursos culturals disponibles, a la ciutat o fora, sense mesurar adequadament la complexitat de la conceptualització i gestió d'un projecte cultural d'aquesta magnitud.

Aquesta és, probablement, la principal lliçó de l'experiència del Fòrum: a la societat del coneixement no es pot improvisar i els projectes culturals reclamen tanta o més atenció i planificació que la reurbanització d'un barri (per exemple, el Besòs) o l'enginyeria de les grans infraestructures (com una depuradora). Les idees complexes poden sorgir inicialment d'una sessió de *brainstorming*, però la definició final i l'aplicació exigeixen un pla específic de creativitat i desenvolupament. La creació i la innovació culturals són el resultat d'un ampli procés de treball que exigeix la participació i el debat entre experts de les diferents branques implicades i, tot això, a escala mundial.

La sobredimensió de l'oferta (extensió del recinte, durada, nombre d'activitats), reconeguda per la mateixa organització (Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004, 2004c: 30), contribuïa a una indefinició que s'acabaria multiplicant a conseqüència d'una política de comunicació que no tenia prou en compte els condicionants (rutines de producció) de la informació sobre l'esdeveniment.

4. La comparació amb els Jocs Olímpics. Trampes per al Fòrum

El pas del temps ha anat demostrant que l'experiència de Barcelona amb els Jocs Olímpics és irreplicable i que l'evocació només és fructífera si s'evita el mimetisme. El Fòrum, finalment, es va veure perjudicat per algunes aplicacions inadequades de Barcelona'92.

L'estructura de l'organització dels dos esdeveniments tenia similituds: es va crear un consorci entre administracions, el finançament era en part públic i en part privat i es va utilitzar l'esdeveniment com a pretext per a una nova etapa de renovació urbana (Moragas i Botella, 2002). Però la no percepció de les diferències va tenir repercussions negatives importants per al Fòrum. De manera molt destacada la pretensió, poc crítica, d'atribuir-se la condició d'esdeveniment d'abast mundial, capaç d'atreure l'atenció dels mitjans de comunicació internacionals, en comptes de presentar-se i conformar-se amb el que realment era i podia ser: un esdeveniment internacional de gran relleu. Finalment, l'organització va haver de reconèixer (Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004, 2004c: 12) que la difusió a l'Amèrica Llatina havia estat *acceptable* i que la repercussió als mitjans de comunicació anglosaxons i europeus havia estat *succinta*. Podem afegir que la projecció a l'Àfrica i a l'Àsia va ser merament testimonial.

A diferència dels Jocs, no era suficient lluir-se amb les cerimònies i una bona organització de la seguretat, les instal·lacions i el transport. Calia aportar els continguts i omplir tots els escenaris, dins i fora del recinte. Les imatges a transmetre no eren espectaculars, ni aportarien el reclam de la identitat dels atletes. La informació bàsica es referia menys a resultats i efemèrides que a conceptes d'encaix difícil en les rutines informatives d'uns *media* que tendien a refugiar-se en l'anècdota informativa: quants visitants?, quina és la personalitat més destacada?, quin incident s'ha produït?, etc.

5. Màrqueting, patrocini i projecte cultural

Les diferències amb els Jocs Olímpics també es manifestarien en les crítiques al patrocini, molt més exigents en el cas del Fòrum, que es presentava com a paradigma de la pau, la sostenibilitat i la diversitat cultural.

El patrocini acabaria aportant 70,5 milions d'euros a l'organització⁴, però també, en contrapartida, dues menes de contradiccions. D'una banda, problemes ideològics per la impossibilitat de fer plenament compatibles els interessos comercials dels patrocinadors amb els ideals del Fòrum, tot i l'acceptació de compromís amb els "principis i valors del Fòrum Universal de les Cultures"⁵. Així va ser interpretat i denunciat per diversos grups socials. El cas més notable va ser el patrocini d'Indra Sistemas, empresa amb negocis en el sector militar i de seguretat (Delgado, 2004).

Però les crítiques més directament ideològiques no són els únics arguments per posar de relleu la conceptualització cultural deficiente de la política de màrqueting. També cal esmentar les condicions que els patrocinadors i els concessionaris imposaven, directament o indirecta, i que repercutien negativament en el funcionament. Diversos problemes, titllats d'anecdòtics, com la prohibició (tan impopular) d'entrar al recinte amb entrepans i begudes, poden ser interpretats com a conseqüències indirectes d'aquella política.

*El Fòrum, finalment,
es va veure
perjudicat per
algunes aplicacions
inadequades de
Barcelona'92*

(4) El pressupost (11/12/2003) era de 341,8 milions d'euros: el 61,03% de les aportacions, a parts iguals, de les tres administracions, i el 38,97% d'entrades, marxandatge, patrocini i venda d'actius. La liquidació final (desembre de 2004) reconeixia ingressos de 27,1 milions d'euros per entrades (lluny dels 61,5 previstos el 2003) i 70,5 milions per patrocini (7,4 milions més dels previstos). El balanç final seria d'un dèficit de 400.000 euros, xifra considerada mínima pels organitzadors (*Avui*, 24-12-04, pàg. 21).

(5) Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004 [En línia]: <<http://www.barcelona2004.org/cat/ques/agenda.htm>> [Consulta: febrer de 2005].

A partir de la incorporació dels primers patrocinadors i l'evidència del protagonisme dels líders polítics, es van anar consolidant diverses plataformes crítiques

6. La intervenció crítica: l'*antifòrum*

A partir de la incorporació dels primers patrocinadors i l'evidència del protagonisme dels líders polítics, es van anar consolidant diverses plataformes crítiques⁶.

La Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona (FAVB) se'n desvinculava (novembre de 2002) amb la declaració "La FAVB davant el Fòrum 2004"⁷. També era qüestionat pel IX Congrés d'Antropologia de la Federació d'Associacions d'Antropologia de l'Estat Espanyol, celebrat a Barcelona el setembre de 2002⁸.

La crítica oberta es manifestaria en un acte acadèmic a l'Ateneu Barcelonès el 21 de gener de 2004, que va tenir una àmplia repercussió. "Va servir de punt de trobada per a tots els intel·lectuals, activistes i col·lectius que s'oposen a la posada en marxa d'un esdeveniment d'aquestes característiques per part dels poders públics i amb finançament d'empreses privades. La convocatòria, amb diferents versions del títol com ara 'Fòrum 2004: una visió crítica' o bé 'Barcelona 2004, la gran impostura', va aplegar més de mil persones"⁹.

7. Els valors i les aportacions del Fòrum

Una de les idees fortes era portar el debat sobre els tres eixos del Fòrum al gran públic. En fer balanç, la majoria de veus coincideixen que el llegat principal del Fòrum no es troba, precisament, en l'herència cultural, sinó sobretot en la renovació dels espais del Besòs i, especialment, en la idea (brillant) d'ubicar el recinte sobre una depuradora capaç de tractar diàriament 450.000 m³ d'aigües residuals de 3 milions de persones (*El Punt*, edició Barcelona, 06-08-2004, pàg. 2).

Però els valors i l'herència cultural són més difícils de mesurar i percebre. Una cosa és afirmar que hauria pogut ser millor, més ben pensat i planificat, i una altra, ben diferent, donar per inexistent o irrellevant l'aportació cultural. No poden ignorar-se les múltiples activitats realitzades al recinte i al Fòrum ciutat. Espectacles, exposicions, música, teatre, 49 diàlegs (2.411 ponents, 69.325 assistents), el Fòrum Virtual. Una participació de 3,3 milions de visites (2,3 milions de visitants, el 71% de Barcelona i Catalunya; el 21,6% d'Espanya, i el 7,4% de l'estranger) no pot ser menystinguda, encara que no s'hagin assolit els 5 milions anunciats (Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004, 2004a).

En fer balanç del Fòrum també s'han de comptabilitzar els valors intangibles (no descrits periodísticament) dels intercanvis d'idees i crítiques, de la recepció cultural, de les múltiples oportunitats de formació, especialment en exposicions com "Habitar el món" (758.230 visitants) (Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004, 2004a), o d'introduir en els nostres debats el referent de la mundialització.

El llegat, a part dels aspectes urbanístics i de les expectatives de continuïtat de l'ideari a Monterrey el 2007, s'acaba centrant en els diàlegs, els continguts dels quals estan integrats en una gran base de dades interactiva que constituirà la principal memòria digital del Fòrum (www.barcelona2004.org/cat/contenidos).

En canvi caldria donar menys importància a les nombroses propostes de crear o portar a Barcelona plataformes internacionals¹⁰, sovint ignorant la desatenció que tenen entitats ja existents, sostingudes pel voluntarisme acadèmic i/o civil a la nostra societat.

(6) La base teòrica/ideològica d'aquests moviments va ser formulada a *La otra cara del Fòrum de les Cultures SA* (Delgado, 2004), que té tres parts: el manifest "Diez razones para no ir al Fòrum", l'article "Barcelona 2004: El fascismo posmoderno" i una selecció d'articles que justifiquen les raons de resistència al Fòrum, tots àmpliament difosos per diversos webs *antifòrum*, com ara Indymedia Barcelona (barcelona.indymedia.org), Assembla de Resistències al Fòrum (www.moviments.net/resistencias2004), Deconstructing Barcelona (www.dbcn.org), Barcelona.com (barcelona.com) o Fotut 2004 (www.fotut2004.org).

(7) FAVB [En línia] (2002): "La FAVB davant el Fòrum 2004". <http://www.lafavb.com/comunicats/2002_11_12.php> [Consulta: febrer de 2005].

(8) Federación de Asociaciones de Antropología del Estado Español [En línia] (2004): "Declaración Final del IX Congreso de Antropología del Estado Español". <<http://fotut2004.org/es/diversitat/1.pdf>> [Consulta: març de 2005].

(9) Font: Diari de Barcelona [En línia] (2004): "Fòrum, no gràcies". <<http://hemeroteca.diariidebarcelona.com/DdB-040123/afons02.htm>> [Consulta: febrer de 2005].

(10) Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004 [En línia] (2004): "El llegat del Fòrum". <<http://www.barcelona2004.org/cat/eventos/dialogos/legado.htm>> [Consulta: febrer de 2005].

8. El Fòrum tracta de la comunicació

La comunicació i els *mass media* en particular van ser objecte destacat, tant pel que fa a programes dedicats a aquesta temàtica (diàlegs, debats i exposicions) com per les referències indirectes que en farien altres activitats.

a) Els diàlegs

Els 49 diàlegs es van estructurar en deu blocs temàtics, un dels quals –*Diversitat cultural i mitjans de comunicació*– incloïa els quatre diàlegs dedicats a la comunicació, celebrats el maig –“Informació. Poder i ètica al segle XXI”, “Comunicació i diversitat cultural”, “Comunicació audiovisual global, diversitat cultural i regulació” i “Ciutadans televidents”–, i organitzats, respectivament, pel Col·legi de Periodistes de Catalunya, l'Institut de la Comunicació (InCom-UAB), el Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) i l'associació internacional de professionals de televisions públiques Input.

“Informació. Poder i ètica al segle XXI” va concloure amb un avantprojecte de Manifest de Barcelona i la proposta de creació de l'Observatori Mundial sobre l'Estat de la Informació (OMEI). L'avantprojecte de manifest feia pròpies la segona i la tercera conclusions de l'informe MacBride i incidia en la defensa de la llibertat d'informació i en la denúncia de les formes de limitar-la. L'OMEI es proposava com a plataforma independent i estable, a Barcelona i amb una xarxa internacional de col·laboradors, per analitzar l'estat de la informació al món (*Capçalera*, núm. 121, pàg. 54-57).

“Comunicació i diversitat cultural” partia de la consideració que la mediació dels mitjans de comunicació és ambivalent i contradictòria respecte a la diversitat cultural. Els mitjans són condició positiva d'accés i de construcció de les identitats; i també condició negativa per les barreres que posen a l'accés o per la tergiversació que fan de la imatge de l'altre¹¹.

“Comunicació audiovisual global, diversitat cultural i regulació” (www.audiovisualcat.net/forumbcn2004/index.htm) va reunir autoritats reguladores internacionals per estudiar les formes d'impulsar la diversitat cultural a l'era de la globalització i definir el seu paper en la defensa de la diversitat cultural i el pluralisme. Va concloure proposant la creació a Barcelona d'un secretariat mundial de cooperació entre reguladors de l'audiovisual.

Cal destacar la presència de responsables de la UNESCO¹² que van poder constatar la tensió existent entre els valors del mercat i els culturals, en un moment en què aquesta organització està immersa en la preparació de la Convenció Universal per a la Protecció de la Diversitat Cultural¹³.

Juntament amb aquests diàlegs, es va celebrar dins del Fòrum l'edició de 2004 d'Input (www.input-tv.org), amb el títol de “Ciutadans televidents”.

b) Altres activitats i debats

L'Associació d'Editors de Diaris Espanyols (AEDE) va organitzar la jornada “Pluralisme a la premsa, pau i diàleg multicultural” (maig), i les emissores públiques de ràdio local, una jornada (juliol) dedicada al sector, “COMunicar de prop”, coincidint amb el 25è aniversari del naixement de les emissores municipals¹⁴.

La haima va ser escenari (juliol) d'“És notícia. Els mitjans de comunicació a la Fira del Fòrum”, sobre el paper dels mitjans en una època de globalització. A l'espai de debat obert *Speakers' Corner* es va tractar la funció dels mitjans a

***Els 49 diàlegs
es van estructurar
en deu blocs
temàtics,
un dels quals
–Diversitat cultural i
mitjans de
comunicació–
incloïa els quatre
diàlegs dedicats
a la comunicació***

(11) Institut de la Comunicació [En línia] (2004): “Consideracions finals del diàleg Comunicació i diversitat cultural”. <http://www.portalcomunicacion.com/diàleg/documents/ok_040527_concl_cat.pdf> [Consulta: febrer de 2005].

(12) Milagros del Corral, subdirectora general per a la Cultura de la UNESCO, va participar al diàleg organitzat pel CAC, i Elisabeth Longworth, directora de la Divisió de Societat de la Informació de la UNESCO, i Doudou Diène, relator especial de la Comissió de Drets Humans de Nacions Unides, al diàleg organitzat per l'InCom.

(13) UNESCO [En línia] (2004): *Anteproyecto de convención sobre la protección de la diversidad de los contenidos culturales y las expresiones artísticas*. París: UNESCO. <http://portal.unesco.org/culture/es/file_download.php/33aa652ee03c8d3f98110ceb05b234cSpa-AnteproyectoConv-conf201-2.pdf> [Consulta: març de 2005].

(14) Font: Diari de Barcelona [En línia] (2004): “Per què comprar el diari al quiosc si n'hi ha dos de gratuïts i a Internet?”. <<http://hemeroteca.diaridebarcelona.com/DdB-040601/afons01.htm>>; i COMRàdio [En línia] (2004): “COMunicar de prop”. <<http://www.comradio.com/especiales/default2.asp?id=403>> [Consultes: febrer de 2005].

Finalment, les 141 preguntes, col·loqui diari a l'aire lliure, van comptar amb experts en comunicació

les presons. També van participar al Fòrum Sicom (Solidaritat i Comunicació) i Telespectadors Associats de Catalunya. Per la seva banda, el Congrés Mundial Moviments Humans i Immigració va organitzar un taller sobre cinema i immigració.

La comunicació va ser present als debats en línia sobre el poder de la televisió a les democràcies; la globalització dels mitjans; les noves tecnologies i els reptes del pluralisme i la diversitat cultural, i la diversitat lingüística i cultural com a factor clau per millorar la comunicació intercultural, resoldre conflictes i promoure la pau¹⁵.

Finalment, les 141 preguntes, col·loqui diari a l'aire lliure, van comptar amb experts en comunicació, com Rossana Reguillo, Rosa Maria Calaf, Ruth Teer-Tomaselli, Jesús Martín Barbero, Divina Frau-Meigs, Bonnie J. K. Richardson, Valérie Panis, Montse Armengou, Renato Ortiz, Joan Manuel Tresserras i Vicenç Villatoro¹⁶.

També van fer referència a la comunicació diàlegs d'altres temàtiques, com "Drets culturals i desenvolupament humà", concebut per Eduard Delgado i organitzat per la Fundació Interarts en col·laboració amb la UNESCO; "Globalització, identitat i diversitat", dirigit per Manuel Castells, i "L'Esport: Diàleg universal".

Alguns debats sobre temes polítics i socials especialment conflictius van ser abordats indirectament des de la perspectiva de la informació, com ara la participació del periodista marroquí Ali Lmrabet al Festival Mundial de la Joventut parlant de periodisme i democràcia al Marroc, o el debat sobre la situació política a Euskadi a càrrec de periodistes bascos representants de les diverses posicions ideològiques.

c) Exposició sobre comunicació: "Veus" ¹⁷

Les activitats sobre comunicació es completarien amb el muntatge d'una de les grans exposicions: "Veus" (872.214 visitants) (Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004, 2004a). El disseny va ser encarregat inicialment a l'empresa Ralph Appelbaum Associates, amb seu a Nova York. Posteriorment, es van incorporar al projecte Vicenç Villatoro com a director de continguts i Enric Marín com a director adjunt de continguts. Segons el mateix Villatoro, Ralph Appelbaum "va rebre el primer encàrrec del Fòrum de dissenyar una exposició sobre comunicació i llengües, i més endavant es van afegir al projecte responsables de continguts i de coordinació aportats des de Catalunya, en la mesura també que la qüestió provoca a Barcelona una sensibilitat especial" (*El Temps d'art*, núm. 13, pàg. 14-15).

L'exposició, que s'havia d'instal·lar a l'edifici Fòrum, es va fer al Centre de Convencions Internacional de Barcelona. Els canvis sobre les previsions van ser motiu de queixa i excusa per part dels responsables. Villatoro afirma que, en veure que no s'acabaria a temps, es va haver de redissenar per adaptar-la al Centre de Convencions. Va esdevenir fonamentalment audiovisual, a partir d'una gran esfera central amb múltiples pantalles coordinades, i complementada per una vintena de taules temàtiques i una presentació informativa d'un centenar de llengües de tot el món.

Els *mass media*, els problemes de la informació a escala mundial, els desequilibris del flux de la informació i el paper dels mitjans en la defensa de la diversitat cultural hi van ocupar una secció marginal, sense plantejar les possibles sinergies amb la resta d'activitats i debats sobre la comunicació.

(15) Font: Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004 [En línia]: <http://www.barcelona2004.org/cat/participa/forov3/listado_debates.cfm> [Consulta: febrer de 2005].

(16) Font: Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004 [En línia]: <<http://www.barcelona2004.org/cat/eventos/141%20preguntas>> [Consulta: febrer de 2005].

(17) Per a més informació, vegeu Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004 (2004): *Veus, Voices, Voces, Voix*. Barcelona: Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004: Lunberg Editores.

9. La comunicació del Fòrum i la informació sobre el Fòrum

L'anàlisi de les experiències de comunicació del Fòrum no s'ha de limitar al tractament que en va fer; també s'ha d'ocupar de les estratègies de comunicació desenvolupades durant la celebració per part dels mitjans i de l'organització. Les oportunitats i llacunes d'aquestes estratègies són tan il·lustratives sobre l'estat de la comunicació a la societat actual com les conclusions dels principals debats específics.

Els responsables del Fòrum es van queixar en diverses ocasions del tracte rebut per part dels *media*, pel seu major interès en les anècdotes que en el fons de les propostes. Aquestes crítiques són pertinents, però també són extensives a les mateixes estratègies de comunicació (publicitat i informació) del Fòrum.

El punt de partida, la definició (o indefinició) de l'esdeveniment, no era responsabilitat dels mitjans. L'organització va anunciar que tindria caràcter de masses, amb uns 5 milions de visitants, i que atrauria el turisme internacional¹⁸. A partir d'aquesta previsió, els *media* van multiplicar l'error, valorant de forma reiterada les activitats en funció dels rècords d'assistència.

La dèbil elaboració teòrica de les idees de fons havia de tenir una repercussió directa en la política informativa. La publicitat anunciava referents poc creïbles: "Un esdeveniment que mourà el món" o "Només hi ha una entrada capaç de moure el món". L'allau de notes de premsa no podia corregir les deficiències de la política informativa de fons. Es tendia a actuar com si la inèrcia de la informació—cada dia moltes coses—poguéssin construir la identitat de l'esdeveniment i neutralitzar la manca d'uns criteris de comunicació, prèviament dissenyats en funció dels objectius generals. Novament l'ombra dels Jocs Olímpics. El Fòrum no podia oferir un flux d'informació permanent (resultats, medalles, anècdotes, històries emotives), no hi passaven coses, sinó que es creaven i es revisaven idees.

Aquestes contradiccions es manifestarien, molt especialment, en la informació sobre els diàlegs, ja que no es va preveure prou que acabarien sent la matèria informativa que donaria continuïtat—cada dia dels 141 dies— a la necessitat (construïda entre tots, *media* i organització) permanent de notícies del Fòrum. En aquestes condicions la "notícia" s'acabava centrant en la presència d'estrelles mediàtiques, en els rècords d'assistents o en les possibles repercussions dels diàlegs per a Barcelona, especialment si es tractava de crear un nou organisme o plataforma internacional.

a) Una gran infraestructura d'informació

Es va disposar d'una gran infraestructura i d'un nombrós equip professional¹⁹. El Departament de Comunicació comptava amb 4 grans divisions: el Servei de Notícies, el *Media Center*, el Canal Fòrum i la secció de Màrqueting i Publicitat.

El Servei de Notícies actuava, de fet, com una agència de notícies, subministrant informació als mitjans i organitzant rodes de premsa i la compareixença dels portaveus. Aquest servei va difondre milers de comunicats²⁰.

El *Media Center*, sobredimensionat a imatge dels Jocs Olímpics i dels campionats mundials esportius, ocupava 2.000 m², disposava del Centre de Premsa, amb capacitat per a 200 periodistes treballant simultàniament, el Centre de Ràdio i de Televisió, amb equipaments per a la producció audiovisual, un Centre de Fotografia i un Centre de Documentació.

Els responsables del Fòrum es van queixar en diverses ocasions del tracte rebut per part dels media, pel seu major interès en les anècdotes que en el fons de les propostes

(18) L'alcalde de Barcelona, Joan Clos, declarava a la conferència "El Fòrum Universal de les Cultures. Barcelona 2004" celebrada el 2 de desembre de 2002: "esperem, almenys, 5.000.000 de visitants; dos milions més en els esdeveniments que hi haurà a la ciutat. Per tant, 7.000.000. Tenim previsions fetes perquè puguem encabir fins a 8.000.000 o 8.500.000 persones en el recinte del Fòrum. Per tant, estem parlant d'un esdeveniment massiu". Font: Ajuntament de Barcelona [En línia] (2002): "Conferència 'El Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004'". <<http://www.bcn.es/alcalde>> [Consulta: març de 2005].

(19) L'Àrea de Comunicació va comptar amb el suport de 121 persones, 51 de les quals al Centre de Mitjans. Font: Vicedirecció del Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004. Comunicació personal, desembre de 2004.

(20) Font: Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004 [En línia] (2004): "El servei de notícies del Fòrum ha produït 2.600 notes de premsa, 230 dossiers i més de 1.100 convocatòries de premsa des de la posada en marxa de la redacció virtual". <<http://media.barcelona2004.org/nota.html?id=5964>> [Consulta: febrer de 2005].

El Fòrum va establir acords de col·laboració amb diversos mitjans, amb els quals s'assegurava la cobertura informativa i publicitària a cada mitjà

El Canal Fòrum finalment va ser un servidor de producció audiovisual del mateix Fòrum per a les televisions que en demanaven els serveis, especialment per a les *media partners*.

b) Els media col·laboradors oficials

El Fòrum va establir acords de col·laboració amb diversos mitjans (*media partners*²¹ i mitjans internacionals col·laboradors²²), mitjançant els quals s'assegurava la cobertura informativa i publicitària a cada mitjà.

Descartada la creació del Canal Fòrum a imatge del Canal Olímpic, RTVE i la CCRTV van signar nous convenis (febrer de 2004) (*Avui*, 24-02-2004, pàg. 97) que les comprometia a una àmplia presència de continguts de l'esdeveniment a la programació i a oferir les seves imatges a les televisions amb què es relacionaven a través d'organismes com UER, OTI o FORTA. Un acord similar es va fer amb Barcelona Televisió i la Xarxa de Televisions Locals de Catalunya (XTVL)²³.

c) Publicitat. Promoció i venda d'entrades

Paral·lelament es van realitzar sis grans campanyes de publicitat, dues d'àmbit català (la primera i la final) i quatre d'àmbit espanyol (i cap campanya específica internacional)²⁴. Les primeres, el maig i el juny de 2003, es van centrar en la promoció general (i sentimental) i, a partir de setembre de 2003, en el *producte* i la venda d'entrades: "Totes les entrades en una" i "regala Fòrum per Nadal" (desembre 2003) per transmetre la varietat de l'oferta dins del recinte. L'abril de 2004 es va fer èmfasi en l'extraordinari interès que despertaria: persones de tot arreu "farien quilòmetres" per desplaçar-se a Barcelona, "només hi ha una entrada capaç de moure el món". El juny de 2004 es tancaven les campanyes amb la crida "vine al Fòrum".

L'esmentada autocrítica final del Fòrum (20 de setembre de 2004) reconeixia la sobredimensió de l'oferta. L'eslògan "un esdeveniment que mourà el món", situat a diversos indrets i a la mateixa porta del recinte, era la síntesi semàntica d'aquesta sobredimensió.

10. La cloenda. El compromís de Barcelona

El 26 de setembre es clausurava el Fòrum amb una cerimònia formal, discursos institucionals i la presentació del *Compromís de Barcelona. Declaració de ciutadans i ciutadanes per un desenvolupament just, humà i sostenible*, en el qual es recollien diverses idees expressades als diàlegs, entre els quals els de comunicació: que tots els països reconeixin la diversitat cultural com a patrimoni de la humanitat, que els béns culturals no siguin tractats com a simples mercaderies, que els mitjans de comunicació puguin exercir la seva funció pública des de la llibertat i el rigor, a salvaguarda de qualsevol forma de censura i servitud (Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004, 2004b).

Es tancava el Fòrum amb un gran piromusical, sense que es pogués comprendre la relació significativa entre aquell costós festival i els continguts centrals, especialment la sostenibilitat, més enllà d'aprofitar la tradicional celebració de la Mercè. El Fòrum passava a Monterrey; a Barcelona, començava el *postfòrum*.

(21) El mundo.es, Grupo Prisa, Terra, Universia, COMRàdio, TV3, Asociación de Televisión Educativa Iberoamericana i TV5. Font: Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004 [En línia]: <<http://www.barcelona2004.org/cat/quees/patrocinadores.htm>> [Consulta: febrer de 2005].

(22) Unes 70 entitats i grups mediàtics internacionals, entre els quals AFP, *Le Monde*, O Globo, *Clarín*, Discovery Channel, MTV i Al-Jazira. Font: *Avui* (2004): "Al-Jazira, única TV estrangera que emet en viu la inauguració", a *Avui*, 8 de maig de 2004, pàg. 48.

(23) Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004 [En línia]: "El Fòrum i els mitjans". <<http://www.barcelona2004.org/cat/medios/>> [Consulta: desembre de 2004].

(24) Font: Vicedirecció del Fòrum de les Cultures-Barcelona 2004. Comunicació personal, desembre de 2004.

Referències

- Ajuntament de Barcelona (1995): *El temps de la imaginació. El contracte de Barcelona amb l'Europa de la cultura*. Barcelona: Oficina de la candidatura Barcelona 2001.
- Delgado, Manuel (ed.) (2004): *La otra cara del Fòrum de les Cultures S. A.* Barcelona: Edicions Bellaterra.
- Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004 (2004a): *Dossier tancament Fòrum*. Barcelona: Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004.
- Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004 (2004b): *Compromís de Barcelona. Declaració de ciutadans i ciutadanes per un desenvolupament just, humà i sostenible*. Barcelona: Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004.
- Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004 (2004c): *El Fòrum a una setmana de la clausura*. Barcelona: Fòrum Universal de les Cultures-Barcelona 2004.
- Moragas, Miquel de i Miquel Botella (eds.) (2002): *Barcelona: l'herència dels Jocs (1992-2002)*. Barcelona: CEO-UAB: Ajuntament de Barcelona: Editorial Planeta.

